

Eesti majandusülevaade

Teema: Heaolu arengu võtmeküsimuseks tootlikkus

Economic Research, 15. juuni 2016

- **Balti riikide edusammud** viimase kahekümne aasta jooksul on heaolu kasvu osas olnud märkimisväärsed. **SKT per capita** PPS on kasvanud **30%lt pea 70%ni** euroala keskmisest. Samas tuleb arvestada, et **Euroala keskmisele lähenemisel konvergensts aeglustub**. Nõrgema globaalse majanduse ja kaubanduse kasvu juures tuleb otsida **uusi kasvumootoreid**.
- **Eesti majanduskasv on madalpunkti läbinud** ja kasvab järgnevatel aastatel mõõdukas tempos euroala keskmisest kiiremini, vastavalt **1,9 % a/a** 2016 ja **2,7% a/a** 2017.
- Eesti pikemaajaline konvergenstempo sõltub tööjõu pakkumise suurendamise võimaluste piiratuse tõttu üha rohkem tootlikkusest ja seda toetavatest struktuursetest muutustest.
- **Esmakordselt viimase 17. aasta jooksul kasvas Eesti rahvastiku arv** möödunud aastal positiivse rändesaldo toel ca **0,2%**. Samas on suures plaanis tööhõive jõudnud maksimumi lähedale: **68,6%ne** tööjõus osalemise määr 2016 I kv oli **3 pp** kõrgem kui 2007 buumiaastal!
- **Eesti kasvustrateegia peitub nutikas spetsialiseerumises**. Tootlikkuse arendamise võimalused peituvad IKT, kutse-, teaduse ja tehnika (KTT) ning muude traditsiooniliste (insener)tehniliste harude suuremas koostöös ja „integreerumises“.
- **IKT, kutse-, teaduse ning (insener)tehnikaharud** on keskmisest kiirema lisandväärtuse ja hõivatute arvu kasvuga. **IKT kõrval on kutse- teaduse- ja tehnika haru** kahel viimasel aastal märkimisväärses mahus majanduskasvu panustanud: mõju **0,2** ja **0,3 pp** SKTst aastas.
- **Alates 2002. aastast on IKT sektori hõive Eestis kahekordistunud** võrreldes 10%se kogusektori kasvuga. Hõive programmeerimise ja konsultatsioonide harus on rohkem kui 4 kordistunud! **Globaliseerivas tehnoloogiakeskses maailmas** on riskid ülepanustamisest IKT sektori ja digitehnoloogia eelisarendamisele Eesti jaoks selgelt väiksemad kui alapanustamisest.
- **Võtmeküsimus:** Kuidas jõuab info- ja kommunikatsiooni tehnoloogia ning teadus- ja arendustegevuse panus eksportivate harude tootlikkusse?

Globaalne tootlikkuse kasv on aeglustunud

Üheks peadmurdvaks küsimuseks, millele ühene vastus puudub, on arenenud riikide aeglustunud tootlikkuse trend. See algas mitme majanduse jaoks enne globaalset kriisi. Arvamused lahknevad palju stagneerunud tootlikkuse kasvust on tsükliline ning palju struktuurne? Lihtsustatult võib tootlikkust mõõta kui loodud SKT maht töötaja või tun-

ni kohta. Käesolevas ülevaates on keskendutud Eesti tootlikkuse arengule lisaks agregeeritud tasemele ka suuremate majandusharude lõikes.

Eesti puhul viib ekspordi ja investeringute elavnemine koos tööhõive stabiilsusega nõudlusest veetud tootlikkuse kasvuni. Pakkumise poolega seotud tootlikkuse elavdamise võimalused peituvad aga tehnoloogias ja inimkapitalis.

Euroala keskmisele lähenemisel heaolu kasv aeglustub

Balti riikide edusammud viimase kahekümne aasta jooksul on konvergenksi osas olnud märkimisväärsed.

SKT per capita PPS on kasvanud 30%lt pea 70%ni euroala keskmisest.

Seejuures majanduskriisist on väljutud keskmisest tagasihoidlikuma (riigi)võlatasemega ning tööpuuduse määr on taaskord lähenemas täistööhõivele vastavale tasemele.

Samas on taasiseseisvusperioodi esimese veerandsaja aastaga lihtsamad võidud realiseeritud ning edaspidi muutub konvergenstempo hoidmine üha keerulisemaks väljakutseks.

Esiteks globaalse majanduse ja kaubanduse väljavaade, mis püsib kohati *secular stagnation* hõnguline, ei soosi kiiret ekspordipõhist kasvu.

Kiirem majanduskasv leiab täna aset valdavalt kaugematel eksporditurgudel, mille osakaal on Eesti ekspordis veel tagasihoidlik.

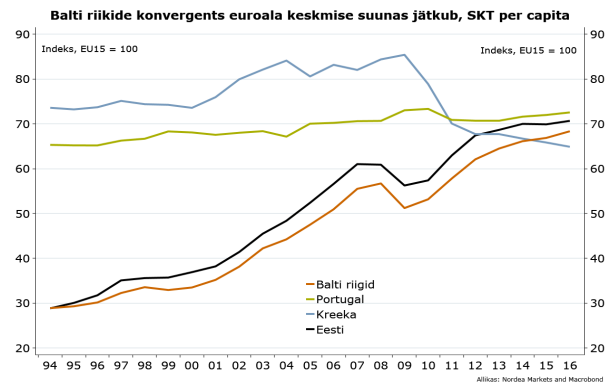
Globaalne töötlev tööstus, toorainesektor aga ka mitmed energiatööstuse valdkonnad kogeavad vabu tootmisvõimsusi. Kasumimarginaalid on surve all. Koos väliskeskonna määramatusega (sh geopoliitilised riskid) püsivad investeeringud vaoshoitud.

Sisetarbimisel tuginev ning uute investeeringute vähesusest mõjutatud majanduskasv püsib Euroopa riikides ja Eestis kriisieelsest aeglasem.

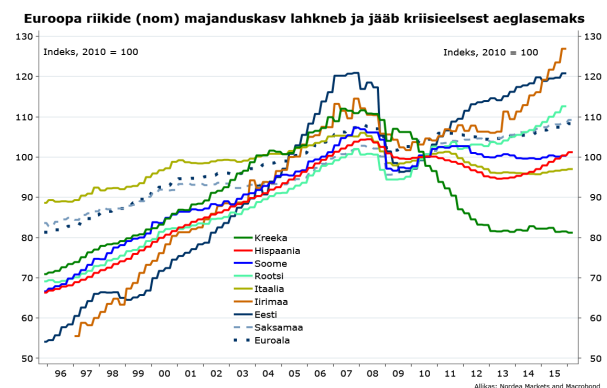
Globaalne konkurents jääb nõrga globaalse kasvu juures intensiivseks. Samas investeeringute tagasihoidlik taastumine ei panusta piisaval määral Euroopa konkurentsivõimesse ja innovatsiooni.

Lisaks globaalse nõudluse ja kaubanduse pettumust valmistavale kasvule piiravad kasvuväljavaadet mitmed struktuursed riskitegurid (sh rahvastiku vananemine).

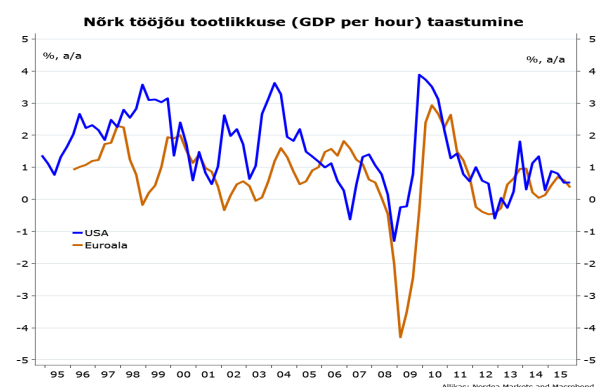
Pikaajaline konvergens euroala keskmise suunas

Euroopa riikide (nominaalne) majanduskasv jääb kriisieelsest aeglasemaks,

mida mõjutab ka aeglasem tootlikkuse kasv

Kuigi "secular stagnation" on enamuse riikide makromajanduse väljavaate iseloomustamiseks täna liialdus¹, on riikidel rohkem kui põhjust analüüsida kuidas aeglustunud potentsiaalset majanduskasvu elavdada.

Kui isegi maailma suurim ja üks konkurentsivõimelisem majandus- USA- kogeb tänases olukorras tagasihoidlikku tootlikkuse kasvu, siis on eesseisev väljakutse teiste riikide jaoks seda-enam märkimisväärne.

Uus tavapärased esitab pikemaajalise tuleviku väljavaate osas mitmeid huvitavaid küsimusi:

Mis on riikide valmidus tulla toime uute majanduskriisidega?

Kas majanduste suundumus tööstuselt rohkem teenustepõhisele majandusele toob loodetud edu?

Millised on väikeste riikide võimalused tootlikkust toetavaks nutikaks spetsialiseerumiseks globaliseerivas "tööstuse-teenuste hübriid" majanduses?

Käesolevas lühiülevaates keskendume viimasele teemale - tootlikkuse arengule Eestis.

Tootlikkuse elavdamine kujuneb Eesti puhul nr 1 võtmeküsimuseks

Eksporditurgude taastumise ja osaliselt EL struktuurifondi vahenditest kaasfinantseeritud investeeringute taustal elavneb Eesti majandus käesoleva aasta **1,9-** protsendilt **2,7-** protsendini 2017. aastal.

Eesti majanduskasv on madalpunkti läbinud ja kasvab järgnevatel aastatel kiirenevas tempos euroala keskmisest kiiremini. Küsimus on

ennekõike kasvukiiruste erinevuses ning kuidas demograafiliste väljakutsete taustal elatustaseme kasvutempot kiirendada.

Eesti pikemaajaline konvergensitempo sõltub tööjõu pakkumise suurendamise võimaluste piiratuse tõttu üha rohkem tootlikkusest ja seda toetavatest struktuursetest muutustest.

Esmakordselt viimase 17 aasta jooksul kasvas Eesti rahvastiku arv möödunud aastal positiivse rändesaldo toel ca 0,2%!

Eesti konkureerib teiste riikidega kvalifitseeritud tööjõu pärast, mistõttu on sissetulekute lähenemine euroala keskmisele oluline toetamaks tööjõu pakkumist. Seda pikaajalist konvergensti peab aga toetama vastav ettevõtluse tulude kasv.

Reaalpalkade 20 kvartalit kestnud kasvul on olnud kahtlemata positiivne mõju elatustaseme tõusule ja võimalik, et vähemal määral ka rändesaldo (sh tagasirände) kasvule.

Reaalpalk 8,5% a/a I kv 16

Lisaks võimaldavad kavandatud ja võimalikud tuleviku haridusreformi ja tööturumeetmed suurendada tööjõu pakkumist (sh paindlikumat välistööjõu kasutamist).

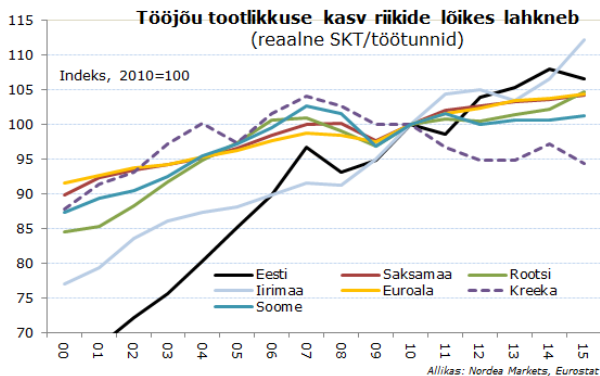
Samas on suures plaanis tööhõive jõudnud maksimumi lähedale. Tööealise elanikkonna vähenedes jääb euroala keskmisest kiirem kasv sõltuma ennekõike tootlikkuse kasvutempost.

Tööturg on heitliku väliskeskkonna taustal püsinud oodatust mõnevõrra tugevam. Madala 6,5%-se tööpuuduse määra taustal püstitab tööjõus osalemise määr uusi rekordeid.

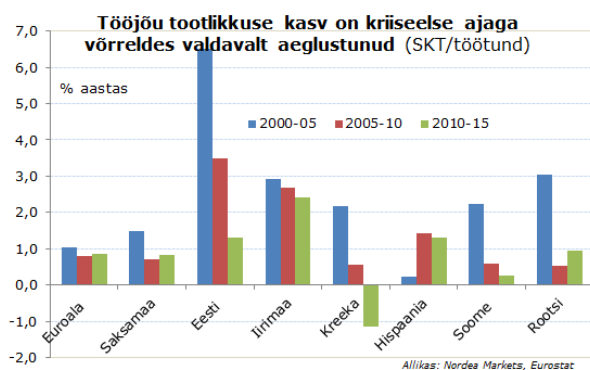
68,6%ne tööjõus osalemise määr I kv 16 on koguni 3 pp kõrgem kui 2007 buumiaastal!

¹ Euroala majanduskasv on täna potentsiaalsest kiirem: SKT kasvas 1,5% a/a 2016 I kvartalis ning tööpuudus väheneb. Valdav osa prognoosidest viitab järgmisteks aastateks vähemalt sarnasele kasvutempole.

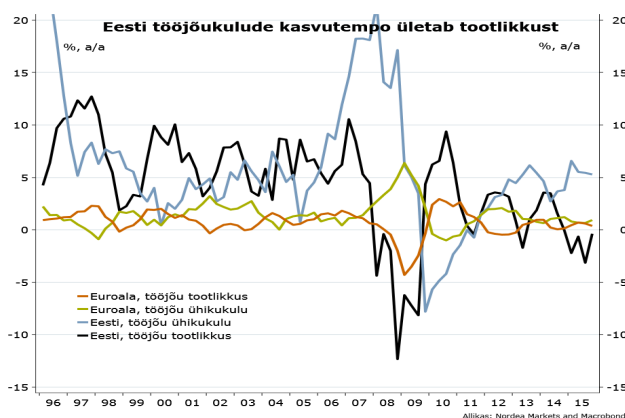
liri tiiger tagasi? Tootlikkuse elavnemine kujuneb võtmeküsimuseks

Eesti tööjõu tootlikkus on kriisieelse ajaga võrreldes märkimisväärselt aeglustunud

Tööjõukulude ennakasv Eestis

Valdava osa euroala riikide tööjõu tootlikkus püsib sarnaselt USAle madalam kui kriisieelsel perioodil. Märkimisväärne on seejuures, et tootlikkus on langenud ka ekspordile rohkem avatud ja kõrge globaalse konkurentsivõime näitajatega riikides (sh Saksamaa, Rootsi ja Soome).

Eesti väikese avatud majanduse puhul on võtmeküsimuseks just tootlikkuse jõudmine ennekõike eksportivatesse majandusharudesse!

Eesti viie aasta keskmine tööjõu tootlikkuse kasvutempo on kriisieelse perioodiga (2000-05) võrreldes aeglustunud 80%: 6,5%lt 1,3%le aastas! See on euroala keskmisega võrreldes neli korda suurem kasvutempo langus.

Viimase viie aasta keskmine tootlikkuse kasv on Eestis vaid ca poole protsendipunkti võrra kõrgem kui euroalas, Saksamaal ja Rootsis.

Kuigi tootlikkuse võrdlus majandusbuumi ja liigse laenukasvu perioodiga 2004- 2008 ei ole kindlasti kohane, on viimaste aastate tootlikkuse kasvutrend (kiire palgakasvu taustal) soovimatult nõrk.

Keskmine brutopalk on kümne aastaga kahekordistunud: kasv 549 EUR-lt 1091 EUR-le I kv 16

Arvestades nõrka ekspordikasvu on tootlikkuse aeglustumine siiski osaliselt tsükliline.

Tagasihoidlike tootlikkuse näitajate peamisteks põhjuseks on ennekõike majandusharude lisandväärtuse kesine panus kasvu ning jõudsalt kasvanud tööhõive.

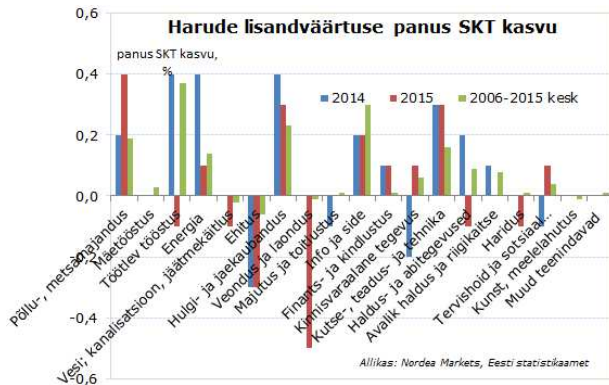
Majandusharude lisandväärtuse **0,3** protsendipunktiline panus SKT kasvu oli möödunud aastal madalaim alates 2009.aastast! (2006-15 keskm panus **1,7 pp SKTst**).

Vene kriisi, transiidimahtude sulamise ja ekspordi kiritsemise tõttu kasvas veonduse ja laonduse haru negatiivne mõju 2015. aastal **-0,5pp'le SKTst**. Energiasektori kahekohaline lisandväärtuse aastalangus (kõrgelt tasemelt) oli põhjustatud globaalse toorainehindade vabalangusest ja elektriimpordi kasvust.

2016 I kv jätkus odava Põhjamaade elektri import. Majanduslikult on otstarbekas kasutada põlevkivi üha rohkem kõrgema lisandväärtusega toodete tootmiseks.

Lisaks eelnimetatule on 3 viimasel aastal SKT kasvu pidurdanud ehitussektor. Selle taga on taristu investeeringute tagasihoidlikkus.

Eksportiva töötleva tööstuse panus keskmisest tagasihoidlikum

Kuid möödunud aasta majanduskasvu jahutavate põhiteguritena ei olnud see veel sugugi mitte kõik. Nimelt, suurima eksportiva haru - töötleva tööstuse - panus kasvu oli esmakordselt pärast 2009 kriisiaastat negatiivne **-0,1 pp** (2006-15 keskm **0,4 pp SKTst**).

Möödunud aasta nõrk 2%ne lisandväärtuse aastakasv oli samas siiski paljuski erandlik ning mõjutatud erinevate negatiivsete välisshokkide kokkusattumisest. Viimaste mõju ajas taandub.

Hoolimata keerukast väliskeskkonnast ja investeeringute ajutisest **4,5%st** langusest kasvas Eesti majandus 2015. aastal nominaalselt **2,5% a/a** (reaalkasv 1,1%).

3-a keskmine nominaalne SKT 4,4% a/a

Ettevaatavalt on ettevõtlussektoris üha rohkem märke kasvupöördest. Ettevõtluse lisandväärtus jõudis 2015 I pa 1 protsendipunkti aastalangu-
sest kerge 4 pp kasvuni juba aasta teises pooles.

2016 I kv jätkus nõrk protsendipunkiline lisandväärtuse kasv. Kasvu hoidis tagasi veel kestev langus veonduse ning töötleva tööstuse harus. Märkimisväärselt tugev positiivne panus tuli aga taas-

kord IKT sektorilt. Ka hulgi-ja jaekaubanduses jätkus pea kahekohaline aastakasv.

Tagasihoidlikuma müügitulu taustal oli ettevõtluse kogukasum möödunud aastal paremuselt neljas tulemus. See jäi 11 pp'ga alla buumiaja absoluutsele rekordile!

Drastilised ja ülijärsud muutused väliskeskkonnas on tavaliselt pigem ajutise iseloomuga. Alla 30 dollari barrelist langenud toornafta hinnad on veebruaril madalpunktist kasvanud üle 80 pp.

Kiiret edasist kasvu toornafta hindades me küll ei prognoosi (*Nordea Economic Outlook*, 16. märts 2016), kuid stabiliseerumise protsess koos kerge hinnakasvuga on alanud. Globaalsetest energiahindadest mõjutatav Eesti energiasektor pöördus 2016 kevadel nõrgale kasvule.

Energiaspektori aprill-mai mahukasv üle 2% a/a

Hoolimata rajatiste ehitamise vähenemisest kasvasid aasta esimeses kvartalis taaskord Eesti ehitusettevõtete mahud².

Ehitusmahud kokku 3% ja Eestis 5% a/a I kv 16

Lisaks on jätkunud tugev 6%-ne jaemüügi kasv ning taaskord on hakanud kergelt paranema kindlustunne nii teenuste kui ehitussektoris.

Kokkuvõttes on Eesti majanduskasv aastate võrdluses madalpunkti läbinud. Eesti peamiste kaubanduspartnerite, Põhjamaade (40 protsenti Eesti kaubaekspordist) ja euroala majanduse mõõdukas kasvuväljavaade on püsinud globaalsete riskide kiuste.

Majanduse taastumine elavneb järk-järgult alates II poolaastast eeldusel, et väliskeskkonnast ei lisandu uusi riske (sh Brexit, geopoliitilised riskid).

² Elamuehituses väljastati ehitusluba üle 1300 eluruumi ehitamiseks, mida üle poole rohkem kui mullu I kvartalis.

Eesti kasvustrateegia peitub NUTIKAS SPETSIALISEERUMISES. Tootlikkuse tõstmine on seotud ennekõike osalemisega paljuski IKT sektori eestvedamisel toimivas globaalse tehnoloogia arengus.

Globaalse tööstuse ja teenuste sektori järgmise kümnendi arengut iseloomustab sünergiate otsimine. Globaliseeruvat tarbijat peibutavad uued nutikad teenused ja tooted, mis on omavahel üha rohkem integreeritud. Tekkiv sünergia on kantud tehnoloogia revolutsioonist, sh asjade ja teenuste interneti ajastu innovatiivsetest võimalustest.

”Eesti infoühiskonna arengukava 2020” visioonis käsitletakse IKT-sektorit Eesti juhtiva majandusharu ja suurima tootlikkuse kasvu panustajana.

Eesti ettevõtted on pea eranditult väikesed. Allhanke osatähtsus jääb ekspordis paratamatult suureks. Samas aitab spetsialiseerumine, kõrgele kvaliteedile ja innovatsioonile orienteerumine tõsta positsiooni globaalsetes allhanke väärtusahelates.

Investeeringute suunamine tehnoloogiliste protsesside moderniseerimisse, R&D tellimused, kvalifitseeritud tööjõu pakkumise suurendamine jne on kõik näited teguritest, mis soodustavad uute tehnoloogiate kasutuselevõttu laiemalt majanduses.

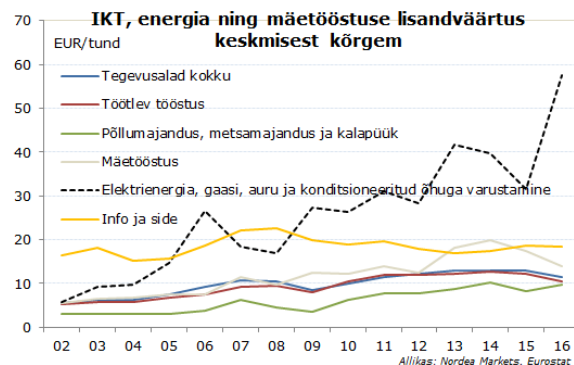
Tootlikkuse arendamise võimalused peituvad IKT, teaduse ja tehnika ning muude traditsiooniliste insenertehniliste harude suuremas koostöös ja „integreerumises“.

IKT kõrval on kutse-, teaduse ja tehnikaalase tegevuse haru (KTT) kahel viimasel aastal märkimisväärses mahus majanduskasvu panustanud:

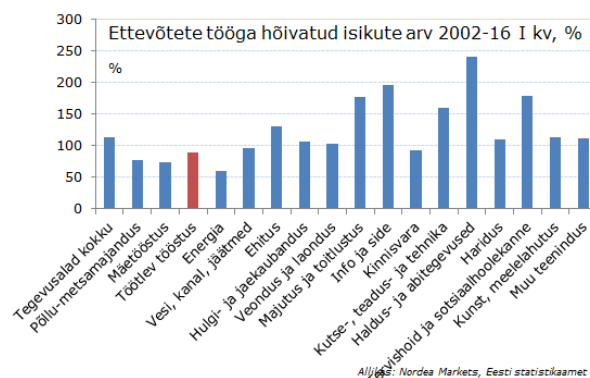
IKT ja KTT haru panus 0,2 ja 0,3 pp SKTst aastas

Tootlikkuse edasise arengu seisukohalt on võtmeküsimuseks kuidas jõuab IKT, teaduse ja tehnikaalase tegevuse kasvav panus muude traditsiooniliste eksportivate harude nagu töötlev tööstus müügilemustesse ja sealt edasi sissetulekute kasvu.

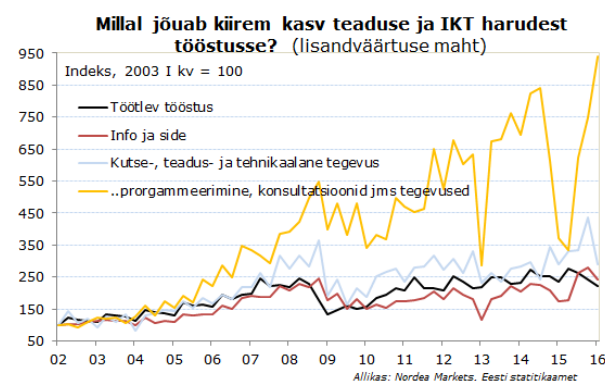
IKT kõrval on kõrge lisandväärtusega mitmed tehnoloogia-kesksed eksportivad harud³

Jõulisem tööhõive kasv teenuste ning teaduse ja tehnika harus

Võtmeküsimus: Kuidas jõuab IKT ja R&D panus eksportivate harude tootlikkusse?

³ sh energeetika, mäetööstus, elektriseadmete ning masinaehitus

IKT, kutse-, teaduse ning insenertehnika harud on keskmisest kiirema lisandväärtuse ja hõivatute arvu kasvuga.

IKT hõive 4% I kv 16

IKT sektori eestvedamisel on suuremad võimalused osalemaks rahvusvahelistes tehnoloogia arendusprojektides.

Globaliseeruv tehnoloogia keskses maailmas on riskid ülepanustamisest IKT sektori ja digitehnoloogia eelisarendamisele Eesti jaoks selgelt väiksemad kui alapanustamisest tingitud kohanemiskasvud. See puudutab ka tööjõu koolitamist ja arendamist.

Sihtasutus Kutsekoda poolt valminud IKT tööjõu uuringu (IKT tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele 2016, www.itl.ee) kohaselt kasvab IKT-lahenduse oskustega IKT-spetsialistide nõudlus aastaks 2020 **üle 1,5 korra** (võrreldes 2011-13 keskmisega).

Alates 2002 aastast on IKT sektori hõive Eestis kahekordistunud võrreldes 10%se kogusektori kasvuga.

Hõive programmeerimise ja konsultatsioonide harus on rohkem kui neljakordistunud

Tehnoloogia arengukiirust ja sellega kaasnevat kvalifitseeritud tööjõunõudlust on ajalooliselt tavaliselt pigem ala- kui ülehinnatud.

Tehnoloogiakeskne areng lisab Eesti pikemaajalise heaolu väljavaatele pigem rohkem uusi lisavõimalusi kui ohte ja takistusi.

Tõnu Palm

tonu.palm@nordea.com

+372 628 3345

Eesti: makromajanduse näitajad (% , aastane reaalkasv, kui pole märgitud teisiti)

	2012 (EUR mld)	2013	2014	2015E	2016E	2017E
Eratarbimiskulutused	9,1	3,8	3,5	4,7	3,9	2,7
Valitsussektori lõpptarbimiskulutused	3,3	1,5	3,0	2,1	1,0	1,8
Investeeringud	4,8	3,2	-3,1	-4,5	0,8	4,5
Eksport	15,6	4,7	1,8	-1,1	1,3	4,4
Import	15,4	4,5	1,4	-1,9	2,7	4,1
SKT, % a/a		1,6	2,9	1,1	1,9	2,7
SKT, mld EUR	18,0	19,0	20,0	20,5	21,3	22,5
Tööpuuduse määr, %		8,6	7,3	6,2	6,2	7,1
Tarbijahinnad, %		2,8	-0,1	-0,5	0,2	2,7
Brutopalk, % a/a		7,8	5,6	5,9	5,6	5,5
Jooksevkonto ülejääk(+)/defitsiit (-), % SKT		-0,1	1,0	2,1	1,2	0,8
Eelarve ülejääk (+)/ defitsiit(-), % SKT		-0,2	0,8	0,4	-0,1	-0,1

Nordea Markets is the name of the Markets departments of Nordea Bank Norge ASA, Nordea Bank AB (publ), Nordea Bank Finland Plc and Nordea Bank Danmark A/S.

The information provided herein is intended for background information only and for the sole use of the intended recipient. The views and other information provided herein are the current views of Nordea Markets as of the date of this document and are subject to change without notice. This notice is not an exhaustive description of the described product or the risks related to it, and it should not be relied on as such, nor is it a substitute for the judgement of the recipient.

The information provided herein is not intended to constitute and does not constitute investment advice nor is the information intended as an offer or solicitation for the purchase or sale of any financial instrument. The information contained herein has no regard to the specific investment objectives, the financial situation or particular needs of any particular recipient. Relevant and specific professional advice should always be obtained before making any investment or credit decision. It is important to note that past performance is not indicative of future results. Nordea Markets is not and does not purport to be an adviser as to legal, taxation, accounting or regulatory matters in any jurisdiction.

This document may not be reproduced, distributed or published for any purpose without the prior written consent from Nordea Markets.